Αναστοχασμοί...[1]

Jim Wilson[2]

Διαμόρφωση ως Συστημικός Θεραπευτής

Είναι τιμή μου να προσκληθώ να συνεισφέρω σε αυτό το ειδικό τεύχος του *Μεταλόγου*, τιμώντας τη ζωή και το έργο του Πέτρου Πολυχρόνη, πρώην Διευθυντή του Αθηναϊκού Ινστιτούτου «Άνθρωπος». Η γενναιόδωρη πρόσκληση να προσφέρω τον προσωπικό μου αναστοχασμό για τη δική μου ζωή ως συστημικός θεραπευτής μου έχει δώσει την ευκαιρία να εκφράσω με λόγια κάτι που υπάρχει στον νου μου καιρό τώρα. Οι αναστοχασμοί μπορεί να μετατραπούν σε ιστορίες. Η παρακάτω ιστορία προέρχεται από εικόνες και αναμνήσεις που έχουν συμβάλει στη διαμόρφωση των αξιών και της πορείας της επαγγελματικής και προσωπικής μου ζωής.

Μια πρώιμη ανάμνηση: αρχιτεκτονική και κοινοτική ζωή

Μικρό παιδί, έπαιζα με παιδιά που μέναμε κοντά το ένα στο άλλο σε έναν κοινοτικό χώρο, ένα μέρος που ονομάζεται «close»[3]. Το «close» είναι ένας όρος που χρησιμοποιείται για να περιγράψει μια πολυκατοικία στη Γλασκόβη, τριών ή τεσσάρων ορόφων, που φιλοξενούσε κανονικά εννιά οικογένειες και ήταν χτισμένη ώστε το παράθυρο της κάθε κουζίνας να βλέπει στον κοινοτικό χώρο παιχνιδιού και πλύσης.

Michael Murray

[1] Μετάφραση: Νατάσα Πανίδου. Επιμέλεια: Φανή Τριανταφύλλου.

[2] Ο Jim Wilson είναι συστημικός οικογενειακός θεραπευτής, εκπαιδευτής, επόπτης και εποπτικός σύμβουλος σε υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας και ψυχικής υγείας στο Η. Β. και την Ευρώπη. Υπήρξε Πρόεδρος του Κέντρου για την Μελέτη του Παιδιού (IFT) και έχει πολλές δημοσιεύσεις στο πεδίο της οικογενειακής θεραπείας. Του αρέσει να παίζει κιθάρα με τους φίλους του. Email: j.wilson66@ntlworld.com

[3] **close** σημαίνει κοντινός, κλειστός αλλά και "στενό" αδιέξοδο (HB).

Οι πολυκατοικίες διαμόρφωναν ένα μεγάλο ορθογώνιο παραλληλόγραμμο προστασίας και επιτήρησης, με τις μητέρες να κοιτάνε από τα παράθυρα της κουζίνας και να επιτηρούν τα παιδιά που παίζανε. Αυτή η έγκλειστη αρχιτεκτονική είναι μια χρήσιμη μεταφορά για τα χρόνια διάπλασής μου. Ζούσαμε τη ζωή ως κοινωνικά όντα. Για παράδειγμα, αν ξεσπούσε καβγάς ανάμεσα σε συμπαίκτες, θα μπορούσαν να παρέμβουν οποιεσδήποτε μητέρες για να διευθετήσουν τη διαμάχη.

Ως οικογένεια, ζούσαμε μια ζωή που ήταν δεμένη με ένα δίκτυο από άλλους ανθρώπους που ενεργά έκαναν τις ζωές όλων μας αναπόφευκτα κοινωνικές και ζωντανές. Αυτή η ιστορία περιγράφει εύστοχα τη φυσική μου κλίση να θεωρώ τη ζωή ως πρωταρχικά κοινωνική, σχεσιακή και κοινοτική. Αργότερα, συνειδητοποίησα πως η αρχιτεκτονική των συστημικών θεωριών και αυτών που έχουν δομηθεί πάνω στα θεμέλιά τους μου παρείχε τα πιο χρήσιμα μέσα για να παίξω και να αναπτυχθώ στις κοινοτικές πρακτικές της συστημικής θεραπείας.

Ένα πολιτισμικό άλμα και μια βαθιά εδραιωμένη ταξική προκατάληψη

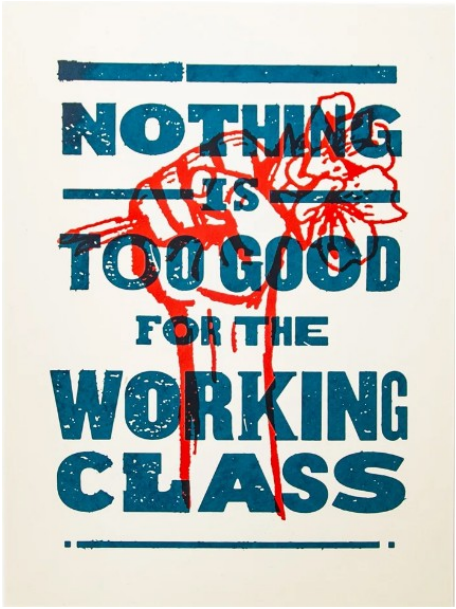
Όταν τελείωσα το σχολείο, κέρδισα μια θέση στο Πανεπιστήμιο της Γλασκόβης, στις αρχές του ’70. Το Ηνωμένο Βασίλειο θεωρούνταν τότε «η γη της ευκαιρίας» για παιδιά από την εργατική τάξη όπως εγώ. Οι μεταρρυθμίσεις για την πρόνοια που ακολούθησαν μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο σήμαιναν πως είχα ευκαιρίες που κανένας από την κοινωνική μου τάξη δεν μπορούσε να αντέξει οικονομικά τότε. Ήμουν ο πρώτος στην οικογένεια που κατάφερα να πάω στο πανεπιστήμιο. Το κράτος μού παρείχε ένα επίδομα διαβίωσης, και είχα το όφελος της κρατικής εκπαίδευσης και των υπηρεσιών υγείας δωρεάν, από τη γέννησή μου. Ο πατέρας μου και η μητέρα μου άφησαν το σχολείο όταν ήταν στα δεκατέσσερα και πήγαν κατευθείαν να δουλέψουν στα εργοστάσια.

Η παρακολούθηση του πανεπιστημίου ήταν ένα περίεργο και άβολο βήμα. Θυμάμαι να σκέφτομαι πως θα έπρεπε να αλλάξω την προφορά της εργατικής τάξης που είχα. Θα βρισκόμουν στην παρέα νεαρών ατόμων από «πλούσια»

μεσοαστικά υπόβαθρα, που μιλούσαν διαφορετικά από εμένα. Ένιωθα πως δεν θα ταίριαζα στην πανεπιστημιακή ζωή. Όταν πέρασα από τα κτίρια του Πανεπιστημίου της Γλασκόβης, που ήταν παλιά μοναστήρια, αισθανόμουν συγχρόνως περήφανος που ήμουν εκεί και φοβισμένος πως θα με έβλεπαν σαν τσαρλατάνο. Αυτή η ταξική προκατάληψη μού έμεινε για πολλά χρόνια και μπορεί ακόμα να με πιάνει κατά καιρούς.

Αλλά το να είμαι σε εγρήγορση με την ασφυκτική πεποίθηση ότι η κουλτούρα της εργατικής τάξης είναι εγγενώς κατώτερη των «ελίτ» της μεσαίας ή ανώτερης τάξης, με δίδαξε δυο πράγματα: πρώτα, την ανάγκη να αποφεύγω την προσωπική ύβρη, και ταυτόχρονα, να αμφισβητώ την ύβρη και την πεποίθηση της ανωτερότητας που συνάντησα σε άλλους.

Έμαθα επίσης ότι το υπόβαθρο της κοινωνικής μου τάξης ήταν πηγή υπερηφάνειας και ψυχοκοινωνικού πλούτου. Αυτό το συναίσθημα αντανακλάται στη ρήση του Bill Haywood, του ηγέτη του Αμερικάνικου Εργατικού Συνδικάτου, ότι *«Τίποτα δεν είναι αρκετά καλό για την εργατική τάξη»*. Κατά καιρούς, ακόμα την υπενθυμίζω στον εαυτό μου...

Κοινωνικός Λειτουργός και Οικογενειακός Θεραπευτής

Ως φοιτητής, ενθουσιάστηκα με την Εγκληματολογία και την Κοινωνιολογία, και ένιωσα πως ανήκα εκεί καθώς περπατούσα δίπλα-δίπλα με τους λιμενεργάτες της Γλασκόβης κατά τη διάρκεια των απεργιών στις αρχές του ’70. Είχα διαβάσει Marx και Mao, αλλά ποτέ δεν είχα πραγματικά απορροφήσει τα κείμενά τους. Φαινόταν καλό, πάντως, να τοποθετώ στρατηγικά τις σκέψεις του Mao μπροστά στους φοιτητές που ήθελα να εντυπωσιάσω!

Το μεγάλο ερώτημα ήταν πώς να μεταφράσω τις πολιτικές και ταξικές μου αξίες στην εργασιακή ζωή. Ανατρέχοντας πίσω, πιστεύω πως η επιλογή μου να γίνω

κοινωνικός λειτουργός ήταν εν μέρει μια επιθυμία να συμβάλλω στο σύστημα πρόνοιας που με είχε βοηθήσει στη ζωή μου και μου είχε δώσει ευκαιρίες που άνθρωποι του δικού μου υποβάθρου δεν μπορούσαν να έχουν. Αλλά αυτό δεν είχε να κάνει μόνο με πολιτικό καθήκον ή αλτρουισμό. Ήμουν επίσης φιλόδοξος για τον εαυτό μου και τους πελάτες που γνώρισα στο γραφείο μου.

Και ενθουσιάστηκα με την οικογενειακή θεραπεία. Ξεκίνησα να φέρνω συστημικές πρακτικές και μεθόδους οικογενειακής θεραπείας στα περιστατικά μου, ως κοινωνικός λειτουργός. Γρήγορα βυθίστηκα στις ιδέες του Bateson, της ομάδας του Μιλάνου, της Virginia Satir, των ηρωικών θεατρικών του Salvador Minuchin και της στρατηγικής ευφυΐας της ομάδας του Palo Alto. Διάβαζα μανιωδώς και έκανα την πρώτη μου εκπαίδευση στην οικογενειακή θεραπεία στη Σκωτία.

Επιτέλους, είχα βρει τη θέση μου, το επαγγελματικό μου σπίτι, και το λάτρευα. Ήμουν ένας απόλυτος κήρυκας που προσπαθούσε να μετατρέψει όσα βλέπουμε (μακριά από την ενόραση) σε μια πολύ ευρύτερη οπτική ενός συστημικού κόσμου που θεράπευε τα πάντα, από την οικογενειακή δυσλειτουργία έως τις εσωτερικές συγκρούσεις. Χαμογελώ τώρα με την αχαλίνωτη αισιοδοξία μου, αλλά αυτές τις αρχικές μέρες ο χώρος ήταν έντονα πολιτικοποιημένος και το πρωτοποριακό του πνεύμα διαπερνούσε τις συζητήσεις ανάμεσα στους οπαδούς των διαφορετικών σχολών οικογενειακής θεραπείας και αποτελούσε μέρος μιας ενωμένης συστημικής επίθεσης ενάντια σε ατομικιστικά παραδείγματα για να εξηγήσει και να θεραπεύσει την ψυχική ασθένεια. Ήταν μια περίοδος υπέροχης δημιουργικότητας και διασκέδασης.

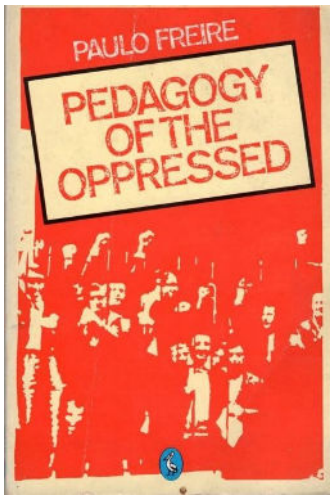
Στα χρόνια που ακολούθησαν, είχα την τύχη να είμαι επικεφαλής στα καινοτόμα κύματα της επιρροής που ήρθε από την Ευρώπη, την Αμερική και την Αυστραλία. Ο κόσμος της συστημικής θεραπείας επεκτάθηκε και εγώ απολάμβανα ευκαιρίες να εξασκηθώ, να γράψω και να διδάξω σε πολλές διαφορετικές χώρες, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας. Όλες αυτές οι εμπειρίες ήταν πλούσιες σε δημιουργικές ανταλλαγές με θεραπευτές και άλλους επαγγελματίες από διαφορετικές κουλτούρες.

Η Θεραπεία και η Εκπαίδευση ως Κοινωνικο-Πολιτική Πρακτική

Όταν κάνω εργαστήρια και εποπτεία, συναντώ τακτικά ενθουσιώδεις και δημιουργικούς επαγγελματίες υγείας και κοινωνικών υπηρεσιών. Βλέπω την αποφασιστικότητά τους να συμβάλουν στην ευημερία των άλλων. Βλέπω τη λατρεία τους να εξασκήσουν μια κοινωνική σχεσιακή κατεύθυνση και την πίστη τους στη δημιουργική δύναμη των ανθρώπων. Αυτές οι συναντήσεις συνεχίζουν να με εμπνέουν και να με κάνουν να θέλω να μεταδώσω οποιαδήποτε γνώση έχω κατακτήσει και επίσης να πω για τα λάθη που έχω κάνει.

Η επιρροή του εκπαιδευτικού και πολιτικού ακτιβιστή Paulo Freire με έχει βοηθήσει να θέσω την πρακτική μου σε έναν κοινωνικο-πολιτικό προσανατολισμό, που τοποθετεί την εκπαίδευση και τη θεραπεία ως αναζήτηση αμοιβαίου εξανθρωπισμού.

«Ο ανθρωπιστής επαναστάτης εκπαιδευτικός δεν μπορεί να περιμένει την εξημερωμένη πραγματικότητα να φέρει την αλλαγή... Από την αρχή, οι προσπάθειές του πρέπει να συνυπάρχουν με αυτές των σπουδαστών ώστε αυτοί να ενδιαφερθούν για την κριτική σκέψη και την αναζήτηση του αμοιβαίου εξανθρωπισμού. Οι προσπάθειές του πρέπει να είναι εμποτισμένες με μια βαθιά εμπιστοσύνη στους ανθρώπους και τη δημιουργική τους δύναμη». (Freire, 1996, pg. 56).

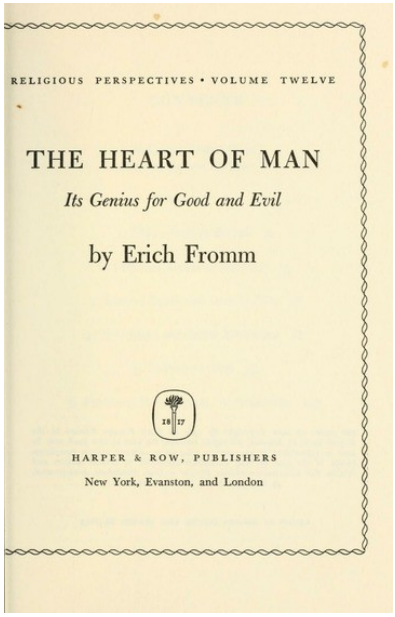

Το να δίνω προσοχή στις δικές μου προκαταλήψεις με βοηθά να αντισταθμίζω τις χειρότερες των πρώιμων κρίσεών μου. Αν προσέξω και προκαλέσω τον καταπιεστή μέσα μου, μπορώ να προκαλέσω πιο ικανά τον καταπιεστή στους άλλους.

Οι κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις επηρεάζουν θεμελιωδώς τις ζωές μας. Πρέπει να αντιμετωπιστούν, αν θέλουμε να απελευθερώσουμε τον εαυτό μας από πλαίσια που διαφορετικά θα περιόριζαν την οπτική μας ως προς το τι είναι δυνατό να πετύχουμε. Η επίγνωση τέτοιων δυνάμεων, ενεργώντας σαν να μας σπρώχνουν από πίσω, είναι το πρώτο βήμα για να αλλάξουμε τις συνθήκες προς το καλύτερο.

Είναι μια πίστη *«στη δυνατότητα μιας πορείας που ήδη έχει ξεκινήσει να αλλάζει. Αυτή η δυνατότητα της αλλαγής είναι ριζωμένη στην ικανότητά μας να γνωρίζουμε τις δυνάμεις που μας κινούν από πίσω, να το πω έτσι – και συνεπώς μας δίνει τη δυνατότητα να επανακτήσουμε την ελευθερία μας»*. (Fromm, 1964)[4].

[4] [Παρακαλώ σημειώστε ότι έχω τροποποιήσει την έμφυλη γλώσσα του αρχικού κείμενου – του/της το άλλαξα στον πληθυντικό εμας/εμείς].

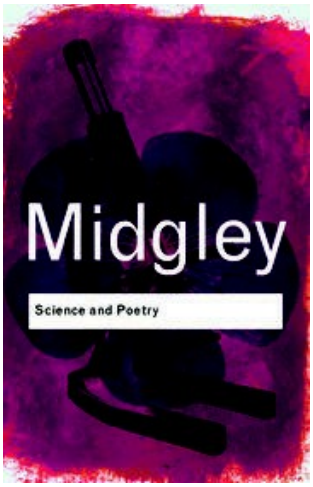
Κάθε συνάντηση με κάποιο άλλο ανθρώπινο ον είναι μια μικρο-πολιτική ανταλλαγή. Πώς χαιρετάμε ο ένας τον άλλον, πώς ακούμε, πώς παίρνουμε σειρά στη συζήτηση, πώς διακόπτουμε. Κάθε δράση στη θεραπεία θα έπρεπε να μεταδίδει μια ατμόσφαιρα αξιοπρέπειας, ζεστασιάς και σεβασμού του ενός προς τον άλλον. Αυτό μπορεί να συμπεριλαμβάνει και την πρόκληση των συμμετεχόντων, τη δημιουργία χιουμοριστικών ανταλλαγών και κάθε φάσμα αλληλεπιδράσεων που σέβονται τους πελάτες μας και την επιθυμία τους να προχωρήσουν πέρα από ό,τι τους πονά και τους περιορίζει.

Το πώς το κάνει κανείς αυτό είναι κυρίως θέμα ηθικής και ηθικών αξιών που υποστηρίζουν τη δέσμευσή μας με τους άλλους ως μια διαδικασία στην οποία όλοι γινόμαστε πιο ολοκληρωμένα ανθρώπινοι.

Η δουλειά μας δεν είναι ένα τεχνοκρατικό πείραμα ούτε θα έπρεπε να αντιμετωπίσουμε τους ανθρώπους που βλέπουμε σαν παθητικούς δέκτες της εξειδικευμένης σοφίας μας. (Θα πρέπει να είμαστε προσεκτικοί με την πίστη σε γκουρού). Οι μέθοδοι, τα μοντέλα, οι θεωρίες και η έρευνα μπορούν να ενισχύσουν την πρακτική μας, αλλά μπορεί επίσης και να αποκρύψουν πιθανότητες, αν δεν ληφθούν υπόψη με κριτική ματιά. Η δημιουργική αμφιβολία είναι μια πηγή που πρέπει να ενεργοποιηθεί, όταν οι ορθόδοξοι τρόποι εργασίας αποτυγχάνουν με τους ασθενείς ή πελάτες μας.

Αυτές τις μέρες ζω μέρος του χρόνου μου σε ένα μικρό χωριό στη Γαλλία, όπου υπάρχει η κουλτούρα ο ένας να φροντίζει τον άλλον. Το να είσαι απομονωμένος θεωρείται στέρηση των δικαιωμάτων σου ως ανθρώπινης ύπαρξης. Πρέπει να έχουμε ιδανικά που μας ωθούν να μένουμε ζωντανοί στη δουλειά μας και αληθινοί στις αξίες μας. Αυτά μας κρατάνε σε επαφή τον έναν με τον άλλον ως ανθρώπινα όντα, ακόμα και όταν συχνά υπολειπόμαστε των ιδανικών που επιδιώκουμε.

Όπως έγραψε η φιλόσοφος Mary Midgley, *«Το γεγονός και μόνο ότι αναγνωρίζουμε τη σημαντικότητα των ιδανικών, ότι είναι καλύτερα από την υπάρχουσα πρακτική μας, δεν σημαίνει ότι είμαστε υποκριτές... Είναι φυσιολογικό. Η όλη σημασία τού να έχεις ιδανικά είναι για να κρίνεις την τρέχουσα πρακτική. Αν υπήρχε μια κοινωνία της οποίας τα ιδανικά δεν ήταν παρά μια περιγραφή της υπάρχουσας συμπεριφοράς της, θα ήταν σχεδόν αδιανόητα αδρανής». (*Midgley, 2001, σελ. 166).

Όπως δεν μπορείς να παίξεις μουσική απλώς με το να διαβάζεις τις μουσικές νότες, δεν μπορείς να κάνεις θεραπεία διαβάζοντας τα εγχειρίδια. Για να κάνουμε τη θεραπεία δημιουργική, θα πρέπει να αυτοσχεδιάζουμε με όλη τη γνώση που έχουμε αποκτήσει. Η συστημική θεραπεία είναι μια κατασκευή παρά μια επιστήμη και βελτιώνεται κάθε φορά που συναντιόμαστε με άλλους στη δουλειά μας.

Μια ριζοσπαστική ανθρωπιστική φιλοσοφία και ένας συστημικός προσανατολισμός στη δουλειά μού έχουν προσφέρει μια πλούσια πηγή δημιουργικότητας στην επαγγελματική μου ζωή και με βοήθησαν να διαμορφώσω το ποιος είμαι ως ανθρώπινο ον. Η ανάμνηση είναι σημαντική, αλλά αυτό που έχει μεγαλύτερη σημασία είναι τι συμβαίνει τώρα στον χώρο μας και στις ευρύτερες κοινωνικο-πολιτικές διαστάσεις της ζωής. Αυτές είναι ερωτήσεις και προκλήσεις που συνεχίζουν να απαιτούν τη συλλογική μας προσοχή.

Ήταν συναρπαστικό να αναλογιστώ πώς διαμόρφωσα την εργασιακή μου ζωή ως θεραπευτής και εκπαιδευτής. Μαζεύοντας αυτήν την ανάμνηση, βρέθηκα με μια ανανεωμένη στοργή για τον νεότερο Jim, που ξεκινούσε την καριέρα του στα τέλη του 1970 και αναθεωρούσε τη μορφή που αυτή έπαιρνε. Ευχαριστώ που προκαλέσατε αυτή την ονειροπόληση.

Βιβλιογραφία

Freire, P. (1996). *Pedagogy of the Oppressed,* London: Penguin Books.

Fromm, E. (1964). *The Heart of Man. Its Genius for Good or Evil,* New York: Harper & Row.

Midgley, M. (2001). *Science and Poetry,* Routledge.